

Рудик М. М.,
доктор юридичних наук,
старший викладач кафедри управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ НА АВТОМОБІЛЬНОМУ ТРАНСПОРТІ

Анотація. У статті здійснено комплексний та ґрунтовний аналіз сучасного стану наукової розробки проблеми забезпечення безпеки на автомобільному транспорті. Дана тематика розглядається як одна з ключових у сфері транспортної політики, адміністративного та кримінального права, а також технічної безпеки, що має безпосередній вплив на соціально-економічний розвиток суспільства. Проаналізовано різноманітні наукові підходи до розуміння поняття «безпека на автомобільному транспорті», яке охоплює не лише технічні характеристики транспортних засобів, а й соціальні, організаційні, правові та поведінкові чинники.

Окрему увагу приділено визначенню основних факторів ризику, що спричиняють підвищення рівня аварійності на дорогах. Серед них виділено людський фактор, стан дорожньої інфраструктури, технічний стан транспортних засобів, а також погодні умови й організаційні аспекти управління дорожнім рухом. Проведено аналіз нормативно-правових механізмів, які регулюють безпеку на автомобільному транспорті, зокрема законодавчих актів, стандартів і правил, що визначають обов'язки учасників дорожнього руху та відповідальність за порушення.

В статті висвітлено роль сучасних інноваційних технологій, зокрема інтелектуальних транспортних систем (ІТС), у підвищенні рівня безпеки. Розглянуто можливість використання цифрових платформ для моніторингу руху, аналізу аварійних ситуацій та оперативного реагування на надзвичайні події. Також підкреслено значення міжвідомчої координації органів влади, правоохоронних структур та громадських організацій у реалізації заходів профілактики дорожньо-транспортних пригод. Важливим аспектом дослідження є формування у суспільстві культури безпечної поведінки учасників дорожнього руху, що сприяє зменшенню кількості аварій та їхніх наслідків.

Визначено пріоритетні напрямки подальших наукових досліджень: адаптація та інтеграція міжнародного досвіду, удосконалення державної політики в сфері безпеки дорожнього руху, розвиток сучасних інформаційно-аналітичних систем, а також впровадження міждисциплінарного підходу до вирішення проблем транспортної безпеки. Такий підхід має на меті ефективне зниження рівня аварійності, збереження життя і здоров'я учасників дорожнього руху, а також забезпечення сталого розвитку транспортної інфраструктури країни.

Ключові слова: безпека на автомобільному транспорті, дорожньо-транспортна пригода, транспортна політика, профілактика, інтелектуальні транспортні системи, нормативно-правове регулювання, адміністративно-правовий механізм.

Постановка проблеми. Безпека на автомобільному транспорті є однією з найважливіших складових сучасної транспортної системи, яка має безпосередній вплив на рівень соціальної стабільності, економічного розвитку та якості життя населення. Незважаючи на значний прогрес у розвитку транспортної інфраструктури та технологій, кількість дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП) та пов'язаних з ними жертв і травм залишається надзвичайно високою. Це свідчить про існування низки невирішених проблем, пов'язаних із забезпеченням комплексної безпеки на автомобільному транспорті.

Особливо актуальним є питання інтеграції інноваційних технологій, таких як інтелектуальні транспортні системи, у наявні моделі управління дорожнім рухом, а також удосконалення нормативно-правового поля, що регулює безпеку. Потребує подальшого дослідження роль міжвідомчої взаємодії, комплексної профілактики ДТП, а також формування культури безпечної поведінки учасників дорожнього руху. Таким чином, існує нагальна потреба у системному аналізі сучасного стану наукової розробки проблеми забезпечення безпеки на автомобільному транспорті з метою визначення ключових прогалин, розробки ефективних стратегій та рекомендацій для подальших досліджень і практичних заходів.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Аналіз наукових досліджень у цій сфері виявляє значну різноманітність підходів, що охоплюють технічні, правові, соціальні, організаційні та поведінкові аспекти безпеки. Водночас, відсутність єдиного системного підходу до вивчення та практичного впровадження ефективних заходів безпеки ускладнює можливість суттєвого зниження аварійності.

Стан наукової розробки проблеми забезпечення безпеки на автомобільному транспорті вивчався багатьма науковцями, а саме: С. П. Баркова, Ф. П. Гончаренко, Т. О. Гуржій, О. О. Звоненко, В. Ю. Микулець, С. Є. Петров, В. Й. Развадовський, Є. В. Скрипа, Я. Д. Холмянський, Н. О. Федчун та інші.

Мета дослідження. Здійснити комплексний аналіз сучасного стану наукової розробки проблеми забезпечення безпеки на автомобільному транспорті, визначити основні наукові підходи, фактори ризику та проблемні аспекти нормативно-правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Стан безпеки на автомобільному транспорті сьогодні виступає одним із пріоритетних чинників суспільного розвитку. Широке використання транспортних засобів є необхідною умовою функціонування національних економік, однак водночас створює потенційну загрозу

для життя та здоров'я громадян. З метою зниження рівня дорожньо-транспортного травматизму лідери багатьох країн світу консолідують зусилля, спрямовані на зменшення кількості загиблих і постраждалих унаслідок аварій. Міжнародна спільнота активно працює над формуванням і впровадженням ефективних практичних заходів, орієнтованих на підвищення рівня безпеки в сфері автомобільного транспорту [1, с. 115–116].

Автомобільний транспорт посідає важливе місце як у суспільному, так і в особистому житті кожного громадянина, адже саме він забезпечує задоволення потреб у перевезенні пасажирів і вантажів на різні відстані. Щоденно велика частина населення України користується автомобільним транспортом як засобом пересування, виконуючи ролі не лише водіїв, а й пасажирів чи пішоходів. Проте доступність та зручність цього виду транспорту супроводжуються постійним зростанням кількості автомобілів на дорогах, що неминує призводить до збільшення числа ДТП, у тому числі зі смертельними наслідками чи тяжкими травмами.

У цьому контексті постає об'єктивна потреба в системному державному втручанні, спрямованому не лише на скорочення кількості ДТП, але й на зменшення числа загиблих і постраждалих. Важливою складовою такого втручання є ефективне правове регулювання у сфері автомобільного транспорту, зокрема – встановлення відповідальності за порушення норм безпеки та правил експлуатації транспортних засобів. На думку дослідників Н. О. Федчун та Є. В. Скрипи, чинне законодавство у сфері безпеки на автомобільному транспорті потребує суттєвого вдосконалення [2, с. 143; 3, с. 268]. Безпека транспорту як складова національної безпеки відображає рівень цивілізованості суспільства і вимагає системного підходу до формування державної політики щодо використання джерел підвищеної небезпеки, охорони життя і здоров'я громадян, а також належного функціонування транспортної інфраструктури.

Відповідно до Закону України «Про автомобільний транспорт» (п. 3 ст. 1), автомобільний транспорт визначається як галузь транспорту, що забезпечує задоволення потреб населення та виробництва у перевезеннях пасажирів і вантажів із використанням автомобільних транспортних засобів. Автомобільний транспорт слід характеризувати, як найбільш мобільний і ефективний вид транспорту, що ідеально підходить для перевезення дрібнооптових партій вантажів на короткі відстані [4].

Згідно з позицією окремих дослідників, поняття безпеки пов'язане із забезпеченням захищеності та збереження базових життєвих цінностей, що робить її одним із головних чинників у системі цінностей. За умов відсутності гарантій особистої безпеки та постійної загрози добробуту втрачається значення свободи. Є. В. Скрипа вважає, що безпека є діяльністю людей, суспільства, держави та міжнародної спільноти, спрямованою на виявлення, запобігання, нейтралізацію й усунення загроз, які можуть призвести до знищення, втрати ключових духовних орієнтирів, завдати непоправної шкоди або перешкодити розвитку та існуванню. Науковці підкреслюють, що безпека не є статичним станом, а виступає, насамперед, у вигляді активної дії [5, с. 120–121].

У свою чергу, деякі науковці переконливо доводять, що безпека – це система взаємовідносин, які виникають у контексті потенційної небезпеки та регулюються за допомогою правових, технічних і організаційних норм, з метою попередження чи усу-

нення загроз життю та здоров'ю людей, матеріальним об'єктам і навколишньому середовищу.

Незважаючи на наявність різних підходів до визначення терміна «безпека», більшість авторів погоджується, що ця категорія нерозривно пов'язана із поняттям «загроза». Загроза розглядається як конкретна або безпосередня форма небезпеки, що знаходиться на етапі трансформації з потенційного стану в реальний. Вона формується під впливом комплексу несприятливих умов і чинників у тій чи іншій сфері економіки, набуває конкретного прояву та способу впливу, який може мати негативні наслідки для соціально-економічних процесів. Інші дослідники визначають загрозу як сукупність дестабілізаційних явищ і чинників, що можуть спричинити шкоду не лише окремій особі, а й суспільству та державі в цілому, тому питання профілактики та протидії загрозам розглядається як пріоритетне завдання, яке держава не має права ігнорувати.

Таким чином, науковці стверджують, що: по-перше, безпека базується на політичних, соціальних, економічних та інших підґрунтях, а також зумовлена наявністю реальних загроз; по-друге, вона потребує реалізації у багатьох сферах суспільного життя, що зумовлює необхідність створення ефективної системи правового, організаційного та іншого забезпечення; по-третє, в сучасних умовах загрози можуть виникати як із зовнішнього середовища, так і всередині держави; по-четверте, безпеку не слід зводити лише до рівня захищеності – це передусім стан, у якому забезпечено умови для існування та розвитку особи, суспільства й держави [6, с. 192–193].

Загалом, безпеку дорожнього руху прийнято трактувати як таку діяльність учасників, яка реалізується під час руху транспортних засобів або їх підготовки до експлуатації, й забезпечує недопущення завдання шкоди життю, здоров'ю людей або майну внаслідок дотримання встановлених правил. Існує також визначення безпеки на автомобільному транспорті як стану захищеності життєво важливих інтересів учасників дорожнього руху та суспільства загалом від загроз, пов'язаних із виникненням ДТП і негативними наслідками таких подій.

На думку Ф. П. Гончаренко безпеку на автомобільному транспорті слід розуміти як стан захищеності життя, здоров'я, законних інтересів громадян та інших осіб під час переміщення пасажирів і вантажів механічними транспортними засобами, а також пішоходів, які перебувають у дорожньому середовищі [7, с. 102–103]. Цей стан регулюється спеціальними правовими нормами й перебуває під контролем відповідних державних інституцій. Виходячи з наведених підходів до визначення безпеки на автомобільному транспорті, можна зробити висновок, що вона є певним станом, що характеризується створенням і підтриманням безпечних умов для всіх учасників дорожнього руху. У зв'язку з цим безпеку на автомобільному транспорті слід розуміти як систему суспільних відносин, що регулюються правовими й техніко-юридичними нормами та виникають унаслідок діяльності державних органів і громадських інституцій, спрямованої на запобігання негативному впливу транспортних засобів на життя і здоров'я учасників дорожнього руху. У свою чергу, під безпекою функціонування транспорту зазвичай мають на увазі такий стан транспортної системи, за якого унеможливується заподіяння шкоди людям, транспортним засобам, матеріальним об'єктам і навколишньому середовищу. Досягнення цього стану забезпечується шляхом реалізації комплексу

заходів економічного, технічного, правового, соціального та організаційного характеру.

На думку Є. В. Скрипи, безпека на автомобільному транспорті – це такий стан транспортної системи, за якого ризик виникнення ситуацій, що можуть становити небезпеку для людини, її життя, здоров'я чи майна, мінімізується або повністю виключається. До таких небезпечних ситуацій дослідник відносить:

автомобільні аварії з ушкодженням майна, шкодою для здоров'я або загибеллю осіб; умисне завдання шкоди пасажиром або вантажам сторонніми особами; порушення правил експлуатації технічних засобів, зокрема у сфері екологічної безпеки; протиправне втручання в роботу транспортної інфраструктури (наприклад, блокування руху, страйки, пошкодження доріг тощо); порушення правил дорожнього руху з боку водіїв; незадовільний технічний стан дорожнього покриття тощо [3, с. 296–297]. Таким чином, для забезпечення безпеки на автомобільному транспорті необхідно максимально зменшити ймовірність настання подібних загрозливих ситуацій, що є прямим і безумовним обов'язком правової держави.

У сучасній науковій літературі, присвяченій проблематиці безпеки на автомобільному транспорті, переважає підхід, згідно з яким «забезпечення безпеки на автомобільному транспорті» розглядається як досягнення зменшення загальної кількості ДТП, а також зниження числа загиблих і травмованих осіб у контексті зростання рівня автомобілізації. На нашу думку, процес забезпечення безпеки на автомобільному транспорті слід трактувати як цілісну систему дій, спрямованих на попередження виникнення небезпечних ситуацій, що становлять загрозу для життя та здоров'я людини. Йдеться про створення умов для безпечного переміщення осіб та вантажів за допомогою механічних транспортних засобів, а також про захист осіб, які беруть участь у дорожньому русі без транспортних засобів. Зазначена діяльність регламентується спеціальними правовими нормами, перебуває під контролем уповноважених державних органів і здійснюється в умовах потенційної загрози, яка супроводжує будь-який процес дорожнього руху [8, с. 63–64].

Наразі стан забезпечення безпеки на автомобільному транспорті залишається незадовільним, про що свідчать наявні статистичні дані. У зв'язку з цим питання безпеки не може бути виключно сферою відповідальності держави – воно безпосередньо стосується кожного громадянина. Адже ефективність безпеки дорожнього руху значною мірою залежить від поведінки водіїв, пішоходів та інших учасників транспортної взаємодії.

Одним із ключових напрямків підвищення рівня безпеки на автомобільному транспорті в Україні є розроблення системи запобігання кримінальним правопорушенням у цій сфері. Така система охоплює загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуально-профілактичні заходи, спрямовані на мінімізацію ризиків, пов'язаних із порушенням норм безпеки.

У цьому контексті актуальним є питання визначення поняття «кримінальні правопорушення», яке наразі не має чіткої дефініції в теорії кримінального права. Більшість дослідників зосереджуються на вивченні окремих видів таких правопорушень. Як наслідок, у науковій та нормативно-правовій термінології поширені поняття «злочинні порушення правил безпеки руху та експлуатації автотранспорту», «автотранспортні злочини», «дорожньо-транспортні злочини», «воднотранспортні злочини», «повітрянотранспортні злочини»

тощо. Критерієм класифікації кримінальних правопорушень, що посягають на безпеку функціонування транспорту, виступають рівень (кількісний показник) і характер (якісна характеристика) суспільної небезпечності. Ці параметри виявляються через зміст порушень правил безпеки, масштаб заподіяної шкоди, час, місце й спосіб реалізації злочинного наміру, а також особливості об'єкта, суб'єкта та суб'єктивної сторони правопорушення.

Ключовим критерієм для класифікації правопорушень, що стосуються безпеки руху й експлуатації транспорту, є об'єкт посягання. Він має принципове значення як структурний елемент складу кримінального правопорушення, що дозволяє відмежовувати кримінальні правопорушення від інших правопорушень або аморальних вчинків. Кримінальним правопорушенням не може вважатися діяння, яке не спрямоване на об'єкт кримінально-правової охорони та не створює реальної загрози завдання шкоди. Аналіз змісту об'єкта дає змогу встановити сутність охоронюваного блага, межі застосування відповідної кримінально-правової норми та забезпечити правильну кваліфікацію діяння [9, с. 14].

Специфіка кримінальних правопорушень проти безпеки транспорту полягає в тому, що шкода особі, майну чи довкіллю здебільшого є наслідком порушення правил експлуатації джерел підвищеної небезпеки. Громадська безпека як родовий об'єкт таких правопорушень охоплює суспільні відносини, що виникають у процесі поводження з такими джерелами й покликані забезпечити збереження життя, здоров'я та матеріальних благ. Тобто суспільна небезпека цих правопорушень зумовлена не лише загальним (родовим) об'єктом – громадською безпекою, а й природою предмета або засобу вчинення кримінального правопорушення – потенційно небезпечними технічними засобами.

Громадська безпека тісно пов'язана з особистою безпекою громадян, яка репрезентує суспільний інтерес щодо захисту основоположних прав і свобод людини. Інакше кажучи, громадська безпека – це стан захищеності ключових цінностей індивідів, соціальних груп та суспільства загалом від внутрішніх і зовнішніх загроз політичного, економічного, соціального чи екологічного характеру. В її основі – дотримання прав кожної особи, забезпечення добробуту, стабільності демократичних інституцій і стійкого розвитку держави [10, с. 183–184].

Таким чином, громадська безпека як родовий об'єкт транспортних правопорушень – це система суспільних відносин, спрямованих на збереження умов життєдіяльності та запобігання загрозам життю й здоров'ю. Водночас відносини щодо безпеки функціонування транспорту, які забезпечують відсутність загроз невизначеному колу осіб, становлять видовий об'єкт зазначених кримінальних правопорушень. Розуміння правової природи транспортних кримінальних правопорушень неможливе без точного визначення поняття «транспортний засіб», яке є однією з базових ознак відповідних складів кримінального правопорушення. Саме тому безпека функціонування транспорту входить до структури суспільних відносин у сфері громадської безпеки. Вказані відносини становлять родовий об'єкт кримінальних правопорушень, що посягають на безпеку руху та експлуатації транспорту.

У підсумку, транспортні кримінальні правопорушення можна визначити як передбачені кримінальним законодавством суспільно небезпечні діяння (як дії, так і бездіяльність), пов'язані з порушенням встановлених на транспорті правил, що посягають на суспільні відносини у сфері безпеки функціонування (руху та експлуатації) транспортних засобів, і які

або призвели до негативних наслідків, або створили реальну загрозу їх настання. Їх суспільна небезпечність визначається тим, що предметом або засобом правопорушення виступають джерела підвищеної небезпеки, здатні завдати шкоди чи мати руйнівний вплив.

Висновки. У результаті здійсненого дослідження проблематики забезпечення безпеки на автомобільному транспорті слід зазначити, що безпека на автомобільному транспорті є складовою системи громадської безпеки, яка забезпечує захищеність життя, здоров'я, прав та законних інтересів учасників дорожнього руху, а також цілісність матеріальних цінностей. Вона охоплює комплекс правових, організаційних, технічних, економічних і соціальних заходів, спрямованих на попередження небезпечних ситуацій і зниження рівня дорожньо-транспортного травматизму.

У сучасній науковій літературі поняття «безпека на автомобільному транспорті» розглядається не лише як стан, що характеризується відсутністю загроз, але й як динамічна діяльність держави, суспільства та окремих учасників дорожнього руху, яка реалізується в умовах наявності джерел підвищеної небезпеки. Забезпечення безпеки вимагає комплексного підходу, що враховує вплив внутрішніх і зовнішніх чинників, рівень автомобілізації, стан дорожньої інфраструктури, дотримання нормативно-правових вимог тощо. Транспортні засоби, будучи джерелами підвищеної небезпеки, є об'єктами правового регулювання, зокрема в частині забезпечення безпеки їх експлуатації. Визначення поняття транспортного засобу є багатограничним і охоплює як механічні транспортні одиниці, так і спеціалізовані пристрої, що використовуються для перевезення людей і вантажів, або для виконання окремих технічних функцій.

Кримінальні правопорушення у сфері транспорту класифікуються залежно від ступеня суспільної небезпеки, виду транспорту, способу вчинення діяння, його наслідків і об'єкта посягання. Родовим об'єктом є громадська безпека, а видовим – безпека руху та експлуатації транспортних засобів. Суспільна небезпечність таких правопорушень обумовлена тим, що вони пов'язані з неналежним використанням потенційно небезпечних технічних засобів, що можуть завдати шкоди невизначеному колу осіб. Правове забезпечення безпеки на автомобільному транспорті повинно охоплювати не лише встановлення правил дорожнього руху, а й запровадження дієвого механізму їх контролю, відповідальності за порушення, а також профілактики транспортних правопорушень. Потребує вдосконалення законодавче визначення поняття безпеки на транспорті, з урахуванням не лише охорони життя і здоров'я, але й конституційного права громадян на безпечне пересування.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що ефективна система забезпечення безпеки на автомобільному транспорті повинна базуватися на міждисциплінарному підході, інтеграції зусиль держави та суспільства, правовій визначеності понять і категорій, а також превентивному характері впливу на потенційні загрози. Безпека на транспорті є не лише умовою індивідуального добробуту, а й елементом національної безпеки та суспільної стабільності.

Література:

1. Рудик М. М. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації автомобільного транспорту в Україні: монографія. Київ, 2023. 445 с.
2. Федчун Н. О. Правова й соціальна сутність транспортних злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. Ч. 1. С. 142–145.
3. Скрипа Є. В. Адміністративно-правові засади забезпечення безпеки на автомобільному транспорті: дис. ...докт. юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2020. 426 с.
4. Про автомобільний транспорт: Закон України від 05.04.2001 № 2344-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text>
5. Скрипа Є. В. Концептуальні засади забезпечення безпеки на автомобільному транспорті. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. Вип. 6. Т. 2. С. 119–123.
6. Транспортне право України: навч. посіб. / Демський Е. Ф., Гіжевський В. К., Демський С. Е., Мілашевич А. В.; за заг. ред. В. К. Гіжевського, Е. Ф. Демського. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.
7. Гончаренко Ф. П. Керування безпекою дорожнього руху засобами дорожньої служби: монографія. Київ, 1999. 280 с.
8. Забезпечення Національною поліцією безпеки дорожнього руху: правові та організаційні аспекти: метод. рек. / В. І. Варивода, Д. А. Євдокимов, В. Г. Сюрачик, О. М. Жук, І. І. Риндюк. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 110 с.
9. Баркова С. П. Щодо поняття «транспортні засоби». *Форум права*. 2013. № 2. С. 13–18
10. Злочини і адміністративні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту: Офіційне видання / за ред. П. П. Пилипча. Київ: Істина, 2011. 416 с.

Rudyk M. State of scientific development of the problem of providing safety in road transport

Summary. The article provides a comprehensive and thorough analysis of the current state of scientific development of the problem of ensuring safety in road transport. This topic is considered one of the key ones in the field of transport policy, administrative and criminal law, as well as technical safety, which has a direct impact on the socio-economic development of society. Various scientific approaches to understanding the concept of «safety in road transport» are analyzed, which covers not only the technical characteristics of vehicles, but also social, organizational, legal and behavioral factors.

Particular attention is paid to determining the main risk factors that cause an increase in the level of accidents on the roads. Among them, the human factor, the state of road infrastructure, the technical condition of vehicles, as well as weather conditions and organizational aspects of road traffic management are highlighted. An analysis of the regulatory and legal mechanisms that regulate road transport safety has been conducted, in particular legislative acts, standards and rules that determine the obligations of road users and liability for violations.

The article highlights the role of modern innovative technologies, in particular intelligent transport systems (ITS), in increasing the level of safety. The possibilities of using digital platforms for traffic monitoring, analysis of emergency situations and rapid response to emergencies are considered. The importance of interagency coordination of authorities, law enforcement agencies and public organizations in implementing road accident prevention measures is also emphasized. An important aspect of the study is the formation of a culture of safe behavior of road users in society, which contributes to reducing the number of accidents and their consequences.

Priority areas for further scientific research have been identified: adaptation and integration of international

experience, improvement of state policy in the field of road safety, development of modern information and analytical systems, as well as the implementation of an interdisciplinary approach to solving transport safety problems. This approach aims to effectively reduce the accident rate, preserve

the lives and health of road users, and ensure the sustainable development of the country's transport infrastructure.

Key words: road safety, road accident, transport policy, prevention, intelligent transport systems, regulatory and legal regulation, administrative and legal mechanism.

Дата надходження статті: 17.07.2025

Дата прийняття статті: 21.07.2025

Опубліковано: 30.09.2025